La torre de l’Esquirol

Portes obertes a la torre de l’Esquirol

16 de novembre de 2013

AJUNTAMENT DE CAMBRILS
Cultura

L’ARXIU
municipal de Cambrils

MUSEU D'HISTÒRIA
CAMBRILS

L’Esquirol, un port desconegut

La torre de l’Esquirol està construïda al marge esquerre de la riera de Riudoms, damunt de la platja. Durant 700 anys (des de mitjan segle XII fins al 1842), aquesta riera va marcar el límit entre el terme municipal de Cambrils i el de Vilafortuny. Servia també com a via de comunicació cap a l’interior.

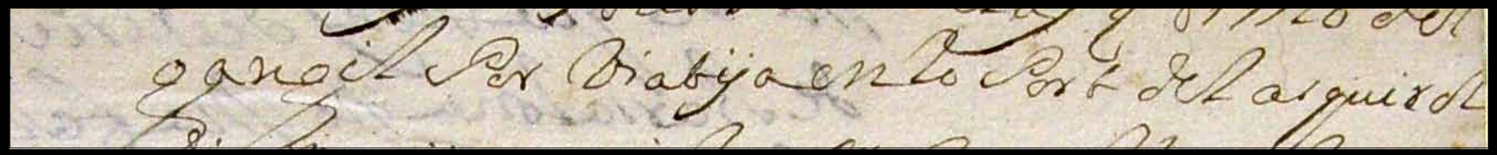

Referència a un «gànguil per viatjà en lo port de l’ Asquirol» en una carta adreçada als jurats de Reus el 16 d’abril de 1709
Arxiu Municipal de Reus. Lligall Correspondència (1700-1711). Document número 458

Almenys des de finals del segle XVI, la desembocadura de la riera s’utilitzava com a punt d’embarcament, aprofitant que l’orografia subaquàtica formava una fondalada on els navegants podien ancorar les seves embarcacions.

És per això que els documents parlen del «port i olla de l’Esquirol». A finals del segle XVII el senyor de Vilafortuny diu que «són estats continuos y freqüents los embarchs y desembarchs, vendas y comersos en dit port eo olla». S’han localitzat, per exemple, notícies de desembarcaments de mercaderies en aquest lloc el 1709 (s’usava per portar blat fins a Reus, per proveir de pa les tropes de l’arxiduc Carles) i el 1713 (amb un conflicte entre un patró de barco de València i un de Torredembarra per unes mercaderies interceptades).

Un dels atractius d’aquest port era la seva bona comunicació per terra, ja que es podia usar la riera per portar cap a l’interior els productes desembarcats, a través dels camins que hi enllaçaven ben a prop. Cal tenir en compte que tant el camí reial de Tarragona i Tortosa com el camí de Reus travessaven la riera una mica més amunt; el vial del Cavet i la carretera de Misericòrdia perpetuen ara la petjada d’aquelles dues vies de comunicació antigues.

D’altra banda, les mercaderies que s’embarcaven i desembarcaven aquí no havien de pagar la lleuda, el tribut comercial que estava vigent dins del terme de Cambrils i en altres indrets del Camp. A més, el fet d’estar situat entre ambdós termes i lluny dels nuclis urbans probablement va afavorir en aquest indret la càrrega i descàrrega il·legal de mercaderies de contraban.

Els usos comercials de l’Esquirol van anar desapareixent a la segona meitat del segle XIX. D’una banda, perquè la lleuda va ser suprimida i l’any 1842 el terme de Vilafortuny va ser incorporat al de Cambrils. De l’altra, perquè l’arribada del ferrocarril cap a 1860 va fer desaparèixer aquest comerç de cabotatge que portava mercaderies entre petits ports propers.

Malgrat tot, l’Esquirol va continuar essent un punt estratègic de comunicació. La prova és que el 1850 s’hi va construir la torre de telegrafia i, ja durant la guerra civil de 1936-1939, un niu de metralladores que vigilava un possible desembarcament de tropes franquistes que mai es va arribar a produir.

Niu de metralladores que fins a la dècada de 1990 va estar ubicat a la desembocadura de la riera de Riudoms
Museu d’Història de Cambrils. Núm. reg. 7474-5-3

La zona de l'Esquirol vista des del mar, cap a 1960. Observem la torre de l'Esquirol a l'extrem esquerre.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ortoneda Vernet. Núm. Reg. 9354-12-C-034

L'entorn de la desembocadura de la riera de Riudoms, el 1991. A la confluència entre la riera i la carretera s'hi observa l'antic niu de metralladores de la guerra civil de 1936-39, que va ser destruïda pocs anys després.

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor: Paisajes Españoles. Núm. Reg. 9526-03-16

Una torre de telegrafia òptica a l’Esquirol

L’any 1850, en aquesta ubicació s’hi va construir una de les torres de la línia espanyola de telegrafia òptica que havia d’enllaçar Madrid amb la Jonquera, passant al llarg de la costa des de València fins a Barcelona.

La línia la va impulsar l’Estat per afavorir les comunicacions militars durant la Segona Guerra Carlina (1846-1849). Tot i que en aquells moments la telegrafia òptica ja es considerava obsoleta, la situació de guerra no permetia estendre una xarxa de telegrafia elèctrica, que hauria estat molt vulnerable davant dels freqüents atacs guerrillers de les partides carlines. La seva construcció i el seu funcionament van estar únicament en mans de l’exèrcit i en cap moment es va plantejar que poguessin tenir cap ús civil.

La línia, que seguia el projecte del coronel José María Mathé Aragua, la formaven un seguit de torres —algunes de nova construcció i altres reutilitzades— que es comunicaven visualment i es transmetien senyals gràcies a un complex d’aparells mòbils instal·lats sobre la coberta. Malgrat tot, sembla que mai va arribar a funcionar del tot i en pocs anys les torres van quedar en desús.

Les torres estaven preparades perquè el personal que hi estava destinat transmetés els missatges, hi visqués i, alhora, pogués resistir atacs de les guerrilles carlines. Per això les torres de nova construcció, com aquesta de l’Esquirol, no tenien accés des de la planta baixa. Eren alhora un complex tècnic, un habitatge i una petita fortificació per poder viure aïllats durant força temps si era necessari.

Gràcies als documents que es conserven a l’Arxiu Municipal de Cambrils, sabem que la torre de l’Esquirol es va construir a partir de l’hivern de 1850. El 27 de febrer, el cap de les línies telegràfiques de l’Estat comunicava a l’Ajuntament de Cambrils que s’havia triat «*el punto de la Olla de la Punta Cabet*» per ubicar-hi la torre i li exigia que expropiés el terreny necessari. No s’han localitzat notícies posteriors sobre la seva construcció i ús.

En direcció València, aquesta torre enllaçava visualment amb l’altra instal·lació telegràfica que es va ubicar al terme de Cambrils, reaprofitant la torre de l’ermita de la Mare de Déu del Camí. Per fer-ho, l’octubre de 1850 es van enderrocar les restes de l’antic convent dels frares agustins que durant algunes dècades havia estat ubicat vora l’ermita. El 1972 encara es podien veure al capdamunt de la torre les restes de la construcció que havia acollit els aparells.

Més endavant, la torre de l’Esquirol va passar a mans particulars. Els darrers anys ha estat rehabilitada per l’Ajuntament de Cambrils i actualment forma part de la xarxa d’espais del Museu d’Història de Cambrils.

Restes de la instal·lació telegràfica ubicada al capdamunt de la torre de l’ermita de la Mare de Déu del Camí, encara visibles l’any 1972
Arxiu Municipal de Cambrils. Núm. reg. 5453-1-1

Per saber-ne més

Tarés Lagunas, Manel. *La introducció del règim borbònic a la vila de Cambrils. De la Guerra de Successió a les reformes dels anys seixanta del segle XVIII.* **Tarragona: Diputació, 2013**

Aguilar Pérez, Antonio. Martínez Lorente, Gaspar. «La telegrafía óptica en Cataluña. Estado de la cuestión». A *Scripta Nova. Revista electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. **Universitat de Barcelona (15/03/2003)**

Notícies localitzades sobre telegrafia òptica a Cambrils

El 27 de febrer de 1850, el representant a Tarragona de la Dirección de Telégrafos de l'Estat comunicava a l'Ajuntament de Cambrils, a través d'aquesta carta, que s'havia designat la punta de l'Esquirol per construir-hi una de les torres de telegrafia òptica i li encarregava que fes les gestions per expropiar el solar triat.

Arxiu Municipal de Cambrils. Lligall *Oficis* (1850)

Dirección de Gobierno
Telégrafos
Número 72

Designado por el Señor Brigadier Gefe de las líneas Telegráficas el punto de "La Colla de la punta Cabet", sito en ese término municipal, para la construcción de una de las torres que han de constituir la línea de Valencia á Barcelona, invitará V. por todos los medios que le sean posibles, al dueño del terreno en que debe levantarse aquella, á fin de que le ceda gratuitamente en utilidad del Estado, atendido el corto valor que por su reducida estension de 20 piés cuadrados ha de tener aquel, y á los beneficios que esta mejora ha de reportar á la Provincia y al servicio público. Si accediese á esta invitación me remitirá V. el documento de cesión que deberá estenderse; y en caso contrario, que no espero, me lo comunicará V. inmediatamente con designación del nombre del propietario para en su vista acordar lo que convenga; en la inteligencia de que si en el interin se presentase el empresario á dar principio á la construcción de la citada torre, se le permitirá desde luego el que practique los trabajos oportunos, reservando el derecho que tenga su dueño á la indemnización del terreno expropiado.

Si este fuese de la propiedad de ese común, convocará V. á ese Ayuntam.to asociado de igual número de mayores contribuyentes al de Concejales, y haciéndoles igual invitación, acordarán desde luego, si lo estiman así, la cesión gratuita de dicho terreno, de cuya acta que al efecto se levantará, me remitirá V. una copia certificada en papel del Real Sello 4.º

Espero del celo que distingue á V. en favor del servicio, no demorará un asunto, cuya pronta terminación se halla recomendada por S. M.

Dios que á V. m.s a.s Tarragona 27 Febrero 1850.

Rafael Gonzalez
Antacui

Sr. Alcalde de Cambrils

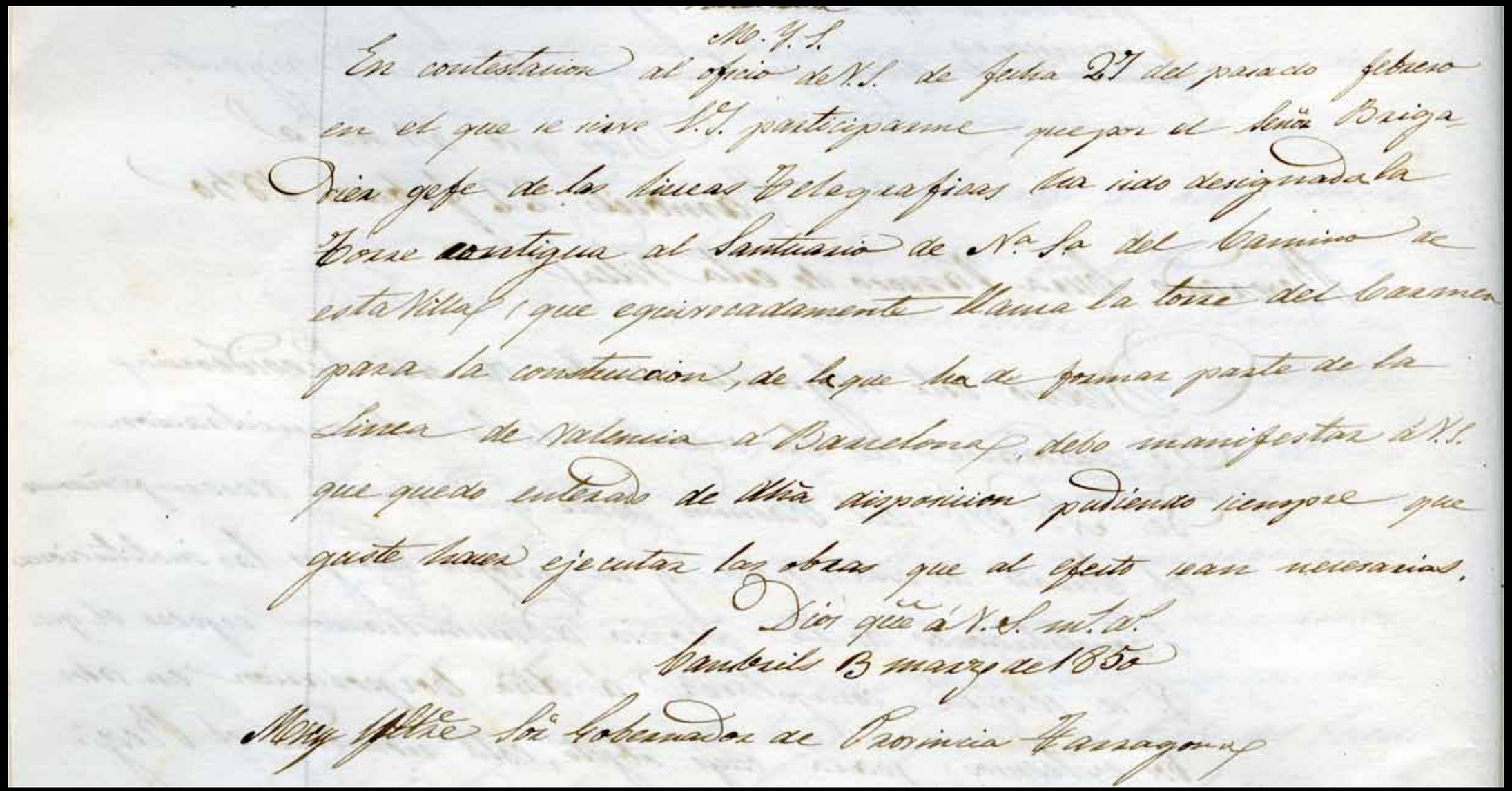

M. Y. S.

En contestacion al oficio de V.S. de fecha 27 del pasado febrero en el que se sirve V.S. participarme que por el Señor Brigadier gefe de las lineas Telegraficas ha sido designada la Torre contigua al Santuario de Nª Sª del Camino de esta Villa (que equivocadamente llama la torre del Carmen para la construccion, de la que ha de formar parte de la Linea de Valencia á Barcelona, debo manifestar á V.S. que quedo enterado de dha disposicion pudiendo siempre que guste hacer ejecutar las obras que al efecto sean necesarias.

Dios gue á V.S. ms. as.

Cambrils 3 marzo de 1850

Muy Iltre Sor Gobernador de Provincia Tarragona

El 3 de març del mateix 1850, l'Ajuntament es donava per assabentat de la decisió del brigadier cap de les línies telegràfiques, segons la qual una altra de les torres de la línia València-Barcelona s'havia d'instal·lar a la torre de l'ermita de la Mare de Déu del Camí

Arxiu Municipal de Cambrils. Lligall *Registre d'oficis* (1850)

Telegrafos.

Con objeto de conciliar el bien del pueblo que V. rige y la independencia de los empleados del Ramo á que tengo el honor de pertenecer, en union del maestro constructor de las torres, hemos acordado que la escalera que ha de conducir á la torre telegrafica de esta villa, se haga entre la iglesia y el edificio sobre que está basada dicha torre. En su consecuencia he de merecer de V. me otorgue su permiso para el derribo de el tejado que se halla en su lugar, como igualmente p.ª edificar la escalera nombrada.

Dios gue á V. m.s a. Cambrils 22. de Octubre de 1850.

El Ayud.te de 2.ª Clase
Pedro Ella

Sor Alcalde de esta villa.

El 22 d'octubre, l'autoritat encarregada de telègrafs (en aquest cas, l'ajudant de segona classe) comunicava a l'Ajuntament de Cambrils que per usar la torre de l'ermita de la Mare de Déu del Camí com a torre de telegrafia necessitaven construir l'escala d'accés entre la torre i l'ermita.
També demanava permís per enderrocar les teulades que tenia annexes la torre, que probablement eren les restes de l'antic convent dels agustins que hi havia hagut en aquell lloc, i sens dubte perjudicaven la defensa de la torre davant possibles atacs.

Arxiu Municipal de Cambrils. Lligall *Oficis* (1850)

Muy Ilte. Señor Juez de 1a. del Partido de Reus

En justa correspondencia á lo que me expresa V. en su oficio de esta fha. y en obsequio del mejor servicio puede V. disponer cuando bien le parezca el derribo del tejado contiguo á la torre de Na. Sa. del Camino y construccion de la escalera indicada. Lo digo á V. por contestacion á su citado oficio.

Dios gue. á V. m. a.

Cambrils 22 octubre 1850

Sor. Ayudte. de 2a. Clase de Telegrafos

El mateix dia, l'Ajumtament acceptava les condicions i autoritzava l'enderrocament de les teulades annexes la torre de l'ermita de la Mare de Déu del Camí. Aquesta és l'última notícia localitzada fins ara sobre aquestes torres al fons de l'Arxiu Municipal de Cambrils.

Arxiu Municipal de Cambrils. Lligall *Registre d'oficis* (1850)

Una evolució en imatges

La torre de l'Esquirol cap al 1960, força malmesa i amb l'entrada original aparedada.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ortoneda Vernet. Núm. Reg. 9354-32-09

La torre de l’Esquirol abans de la seva recent restauració.

Museu d’Història de Cambrils

Obres de rehabilitació de la torre, l'any 2011

Museu d'Història de Cambrils

Interior de la torre després de la seva restauració

Museu d’Història de Cambrils

Estat de la torre de l’Esquirol després de la seva restauració

Museu d’Història de Cambrils

Portes obertes a la torre de l’Esquirol

16 de novembre de 2013

AJUNTAMENT DE CAMBRILS
Cultura

L’ARXIU
municipal de Cambrils

MUSEU D’HISTÒRIA
CAMBRILS

Dins de: